

Особливості прояву якостей особистості у гандболістів різної статі

Дядечко І. Є.

Харківська державна академія фізичної культури

Анотація:

Досліджувались особливості прояву якостей особистості чоловіків та жінок у гандбольних командах. Встановлено, що одні й ті ж умови тренування викликають різний ступінь прояву якостей особистості у чоловіків і жінок. Виявлено, що у гандболісток преважують такі якості особистості як емоційно-почуттєві реакції, артистичність, зміни настрою, вередливість та ін. Водночас специфіка гри у гандбол формує у жінок «чоловічі» якості особистості, без яких неможлива успішність у грі. До цих якостей належать наступні: зібраність, впертість, напористість, схильність до ризику та ін. Тренерам рекомендується виявляти і враховувати якості особистості гравців, особливо в умовах змагань.

Дядечко І.Є. Особенности проявления качеств личности у гандболистов разного пола. Исследовались особенности проявления качеств личности мужчин и женщин в гандбольных командах. Установлено, что одни и те же условия тренировок вызывают разный уровень проявления качеств личности у мужчин и женщин. Выявлено, что у гандболисток преобладают такие качества личности как эмоционально-чувственные реакции, артистичность, перемены настроения, вредность и др. В то же время специфика игры в гандбол формирует «мужские» качества личности, без которых невозможна успешность в игре. К этим качествам принадлежат следующие: собранность, упертость, напористость, склонность к риску и др. Тренерам рекомендуется выявлять и учитывать качества личности игроков, особенно в условиях соревнований.

Dyadechko I.E. Features manifestations of personality traits in male handball players of different sexes. We studied the peculiarities of personality traits of men and women volleyball teams. Established that the same training conditions cause different levels of manifestation of personality traits in men and women. Revealed that the handball players dominate personality traits such as emotional and sensory reactions, artistry, mood changes, and other harmful. At the same time, specific games in the handball forms "masculine" personality traits, which were essential to success in the game. These qualities are as follows: composure, obstinacy, aggressiveness, propensity to take risks, etc. Coaches are encouraged to identify and take into account the quality of individual players, especially in the competitions.

Ключові слова:

гандбол, якості особистості, гендерні відмінності, умови успішності у грі.

гандбол, качества личности, гендерные отличия, условия успешности в игре.

handball, personality traits, gender differences, the conditions of success in the game.

Вступ

Наукові дослідження і практика сучасного спорту до актуальних проблем відносять проблему підготовки спортсменів на основі засобів і методів адекватних стану їх фізичної і тактико-технічної підготовленості.

Необхідно також підкреслити, що у результатах досліджень проблем підготовки спортсменів за головне вважається врахування особливостей їх тренувальної і змагальної діяльності, віку, кваліфікації, аналізу тактики і техніки їх спортивної підготовки. В значно меншій мірі звертається увага на статеві, індивідуальні та психологічні особливості спортсменів. Хоча відомо, що при однаковому рівні підготовленості вирішальне значення завжди мають індивідуально-психологічні якості спортсмена. Таким чином, можна відмітити, що багато фахівців підкреслюють суттєве значення врахування у багаторічній спортивній підготовці саме індивідуальних і психологічних чинників, як її складових і детермінантів успішності у змаганнях.

Крім того, відомо, що тренувальні навантаження однієї інтенсивності особливо у ігрових видах спорту, по-різному діють на осіб різної статі. Більш того, нервово-психічні напруження, які виникають на тренуваннях і до максимуму загострюються під час змагань викликають різні за рівнем прояву психічні стани у чоловіків та жінок.

Отже врахування гендерних особливостей у спортивній підготовці є одним із факторів підйому її ефективності при забезпеченні розрахунку тренерів на індивідуально-психологічні, особистісні якості спортсменів, з якими він працює.

Аналіз літературних джерел з проблеми спортивної підготовки свідчить, що автори підкреслюють доцільність використання у цьому процесі, перш за все,

тренувальних (фізичних) навантажень адекватних рівню кваліфікації та підготовленості спортсменів [6]. Безумовно, важливе значення у досягненні позитивних результатів на цьому шляху має врахування специфіки впливу на спортсменів конкретного виду спорту [1].

Велика кількість досліджень присвячена аналізу спортивної техніки [5, 8]. Що стосується ігрових видів спорту і, зокрема, гандболу, то і тут найбільша кількість досліджень вміщує матеріали стосовно засобів активізації швидко-силової підготовки [1], фізичної підготовки спортсменів [3]. Існують роботи, в яких здійснений аналіз гри у гандбол спортсменів з різним ігровим амплуа [4] та різної кваліфікації [8].

На жаль, досліджень, в яких мова йде про психологічні аспекти аналізу навчально-тренувального процесу у гандболістів мало. Так, у роботі Н. Н. Горячевої розроблені принципи активізації вольової підготовленості гандболістів [2]. Дослідженнями Н. Л. Юнової виявлені індивідуально-психологічні показники вратаря у гандболі [3]. Існує також дисертаційне дослідження, у якому результативність діяльності гандболістів різного ігрового амплуа розглядають залежно від якостей їх особистості [7].

Отже проблема впливу якостей особистості на успішність тренувальної і змагальної діяльності гандболістів тільки починає вирішуватись.

Робота виконана за планом НДР Харківської державної академії фізичної культури.

Мета, завдання роботи, матеріал і методи.

Виявити рівень прояву якостей особистості у підготовчому періоді у гандболістів чоловічих і жіночих команд.

Результати дослідження.

Дослідження проведено за участю збірних команд

України з гандболу. Всі учасники мали спортивну кваліфікацію кандидатів у майстри спорту. Для участі у дослідженні біло сформовано дві групи гравців по 16 учасників в кожній. Перша група – це чоловіки віком 16-19 років. Друга група – жінки того ж віку що й чоловіки.

З метою виявлення рівня прояву якостей особистості в процесі тренувань у досліджуваних спортсменів за допомогою опитувальника Р. Б. Кеттелла діагностувались якості особистості [9].

Отримані кількісні дані оброблялись методами математичної статистики [10].

Результати аналізу одержаних даних свідчать, що у однакових умовах тренувань у чоловіків і жінок ступінь прояву якостей особистості значно відрізняється (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Рівень прояву якостей особистості у гандболістів різної статі (у стенах)

Фактори 16 PF	Чоловіки (n=16)	Жінки (n=16)	Рівень ймовірності	
			t	p
A	5,44±0,3	6,88±0,6	2,14	<0,05
B	6,13±0,03	6,02±0,03	2,61	<0,05
C	7,04±0,9	3,51±0,7	3,09	<0,01
E	6,27±0,1	6,58±0,1	2,71	<0,05
F	5,84±0,2	5,21±0,1	2,86	<0,05
G	5,97±0,4	5,03±0,1	2,29	<0,05
H	6,17±0,1	6,58±0,2	2,92	<0,05
I	6,78±0,7	8,33±0,9	2,14	<0,05
L	5,07±0,2	4,56±0,2	2,31	<0,05
M	5,15±0,3	6,08±0,3	1,86	>0,05
N	5,03±0,7	7,56±0,9	2,21	<0,05
O	5,86±0,3	7,38±0,6	2,26	<0,05
Q ₁	5,77±0,6	5,03±0,3	2,64	<0,05
Q ₂	6,77±0,01	6,73±0,01	1,81	>0,05
Q ₃	7,02±0,3	7,88±0,3	2,04	>0,05
Q ₄	5,81±0,2	6,37±0,2	2,54	<0,05

Так, за даними фактора А, у чоловіків ми отримали 5,44 стенив, а у жінок – 6,88 стенив. Це означає, що за сумарними показниками гандболістки мають значно вищий рівень прояву таких якостей особистості як добродушність, відкритість, м'якосердя, товариськість. Різниця у 1,44 стенив дає право підкреслити, що жінки у своїй спортивній діяльності мають більший ступінь товариськості, довірливості і природності.

Стосовно фактора В, у жіночій групі отримано на 0,11 стенив менше, ніж у чоловіків. Цей факт можна трактувати як наявність незначного відрізнення у прояві таких якостей як зібраність, кмітливість, абстрактність мислення. Ймовірно, чоловіки у своїй діяльності швидше засвоюють рухові вправи і дещо швидше інтелектуально адаптуються.

Особливо значні розходження в оцінках отримані за фактором С, який дозволяє діагностувати емоційну стійкість. Як слідує з даних таблиці 1, у чоловіків за цим фактором більше на 3,53 стенив. Це майже наполовину більше, ніж у жінок. За уявою автора методики, низькі оцінки за цим фактором слід розуміти як наявність у особи емоційної нестійкості, перемінливості в інтересах і відношеннях, безпокійності, іпохондрії. Суб'єкти з такими оцінками завжди знаходяться під

впливом почуттів, емоцій, часто з психічними розладами. Безумовно, врахування тренерами цих особливостей жіночої психіки має бути обов'язковим, якщо вони хочуть досягти максимально можливої реалізації здібностей жінок до гри у гандбол.

За фактором Е одержані незначні відмінності у порівнюваних групах спортсменів. Хоча цікаво відмітити, що у жінок отримано всього на 0,3 стенив більше, ніж у чоловіків. Але збільшення оцінок за цим фактором означає бажання особи до домінуючої поведінки з рисами самовпевненості, напористості, впертості, конфліктності аж до агресивності. Ймовірно, постійна боротьба за м'яч, яка супроводжує спортивну діяльність гандболісток, бажання ним володіти, напористість у його завоюванні, відсутність поступливості і заміна її впертістю, обумовлюють збільшення рівня прояву згаданих якостей особистості жінок.

Оцінки, що одержані після підрахунків за фактором F теж свідчать про незначні розходження у їх кількісному вираженні. У чоловіків виявлено на 0,63 стенив більше порівняно з жінками. Збільшення оцінок означає прояв життєрадісності, недбайливості, імпульсивності, енергійності. Хоча в жіночій групі ці якості проявлялись теж достатньою мірою.

Більш суттєві відмінності отримані за фактором G. Установлено, що у чоловіків, порівняно з жінками, оцінки більше на 0,94 стенив. Значне зменшення оцінок за фактором G трактується як наявність у даних осіб схильності до почуттів, непостійності, перемінливості, гнучкості, потурання своїм бажанням. Це теж один із фактів, який свідчить про необхідність для тренерів врахування названих особливостей жіночої психології в складних умовах тренувань і, безумовно, змагань.

Аналіз результатів одержаних за фактором H, переконує у збільшенні оцінок у жіночій групі, порівняно з чоловічою, на 0,41 стенив. Специфіка спортивної діяльності завжди мала суттєвий вплив на індивідуально-психологічні чинники. Збільшення оцінок у жінок-гандболісток означає, що у них під дією багаторічних тренувань сформувались такі якості особистості як товариськість, імпульсивність, активність, схильність до ризику, авантюризм.

За фактором I у жіночій групі отримано на 1,55 стенив більше, ніж у чоловіків. У осіб, які мають низькі оцінки за цим фактором превалюють такі якості особистості як суєтність, очікування співчуття і уваги від оточуючих, мінливість, нещирість, артистичність; такі особи схильні до емпатії і романтизму, діють за інтуїцією.

Результати за фактором L в обох групах досліджених спортсменів відрізняються, але незначною мірою: у чоловіків більше на 0,51 стенив. На відміну від жінок-гандболісток у чоловіків більше проявляються підозрілість, дратівливість, егоцентричність.

За фактором M отримані недостовірні дані, але можна констатувати тенденцію до більшого ступеня прояву у жінок мрійливості, розсіяності, невірноваженості, вередливості.

Суттєві відмінності отримані в оцінках жіночих і чоловічих команд за фактором N: у перших на 2,53 стенив більше, ніж у других. Значне зростання резуль-

татів за цим фактором означає, що у даних осіб досить високий ступінь прояву проникливості, хитрості, удаваності. На відміну від них, чоловіки більше проявляли природність, безпосередність, прямоту, широчеречність.

Результати, які одержані за фактором О теж переконують у великій різниці між оцінками жіночих і чоловічих груп. Так, у останніх виявлено на 1,52 стена менше, ніж у жінок. А значить чоловіки-гандболісти, порівняно з жінками, більш самовпевнені, безпечні, самонадійні, бездумні, сміливі, холоднокровні.

Водночас для осіб з високими оцінками характерними є такі якості як страх, тривога, передчуття, невпевненість у собі, депресивність, підвладність настрою, плаксивість, що і отримано у жіночій групі.

Фактор Q_1 дозволяє вимірювати рівень консерватизму. У нашому дослідженні встановлено, що у чоловічої групи цей показник на 0,74 стена більше порівняно з жіночою. А це означає, що ці суб'єкти є експериментаторами, вільнодумцями, критично налаштованими, з аналітичним мисленням і доброю інформованістю.

За факторами Q_2 та Q_3 отримані недостовірні дані. Хоча за другим у жінок на 0,86 стена більше, ніж у чоловіків. Це може трактуватись як тенденція до значного зростання зарозумілості, самолюбства і самовпевненості. Безумовно, це якості не з кращих для пошуку взаємопорозуміння у команді гравців і, природно, що тренеру вкрай необхідно знаходити шляхи для «обходження гострих кутів» при спілкуванні з такими гандболістками.

Вельми суттєвим і одночасно цікавим є підняття оцінок у жіночій групі за фактором Q_4 . Виявляється, порівняно з чоловіками, їх оцінки превалюють на 0,56 стена. Знову ми схильні думати, що специфіка гри у гандбол формує у жінок необхідні, а, можливо, і незамінні для цієї діяльності якості особистості. У жінок-гандболісток на високому рівні проявляються такі якості особистості як енергійність, зібраність, підвищена мотивація, збудливість. Вони продовжують бути психофізіологічно активними, не дивлячись на втому, дратівливість і наявність емоційних спалахів.

Висновки

1. Необхідною умовою ефективності праці тренера з гандболу є активізація спостережливості за рисами характеру і поведінкою гравців. Значно більше у цьому процесі може дати підвищення інформованості і вміння користуватись психологічними методиками для визначення якостей особистості гравців.
2. Встановлено, що одні й ті ж умови тренувань гандболістів викликають різний ступінь прояву якостей особистості у жінок і чоловіків. Тобто існують гендерні відмінності у реакціях психологічної сфери спортсменів, які необхідно враховувати тренерам. Показано, що для гандболісток більш характерними є емоційно-почуттєві реакції, зміна настрою, артистичність, потурання своїм бажанням, очікування співчуття і уваги від оточуючих, вередливість, розсіяність.

Враховання цих проявів у якостях жіночого характеру важливе для тренера, особливо в конфліктних си-

туаціях або в екстремальних умовах змагань.

3. Багаторічні тренування та участь в іграх різного масштабу приводять до «професійної» деформації жінок-гандболістів: поряд з відміченими вище «жіночими якостями особистості, специфіка гри у гандбол, перебування на гребні постійної боротьби за м'яч, формує у жінок «чоловічі» якості особистості. Це якості, які можна назвати необхідними, а може і незамінними для успішної гри у гандбол. До останніх належать наступні: зібраність, впертість, напористість, імпульсивність, авантюризм, схильність до ризику, домінантність.

Перспективою подальших досліджень має бути пошук шляхів психологічної корекції у гандболістів небажаних якостей особистості, зниження ступеня прояву дратівливості, депресії, конфліктності та агресивності.

Література

1. Бутцек Г. Оптимизация средств скоростно-силовой подготовки гандболистов высокой квалификации с использованием механо-математического моделирования: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Бутцек Герд. – М., 1994. – 26 с.
2. Горячева Н. Н. Психолого-педагогический контроль волевой подготовленности высококвалифицированных гандболистов в условиях спортивной деятельности: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Горячева Наталья Николаевна. – М., 1991. – 23 с.
3. Ионова Н. Л. Соревновательная деятельность гандбольного вратаря и индивидуально-психологические показатели ее успешности: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Ионова Наталья Леонидовна. – М., 1997. – 23 с.
4. Камис А. Физическое развитие и физическая подготовленность гандболистов различного игрового амплуа: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Камис Атхам. – М., 1999. – 23 с.
5. Малыгина М. В. Особенности технико-тактической подготовленности юношей-гандболистов 16-18 лет и пути ее совершенствования: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Малыгина М. В. – НИИ возрастной физиологии и гигиены АПН СССР, 1993. – 24 с.
6. Мищенко В. С. Функциональные возможности спортсменов / В. С. Мищенко. – К.: Здоров'я, 1990. – 200 с.
7. Ореби О. А. Результативность деятельности гандболистов различного амплуа в зависимости от свойств личности: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Ореби Ода Ахмед. – М., 1984. – 19 с.
8. Петрачева И. В. Оценка эффективности техники броска в опорном положении гандболистов разной квалификации: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры» / Петрачева И. В. – М., 1995. – 24 с.
9. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: Учебное пособие / Даниил Яковлевич Райгородский. – Самара: Бахрах-М, 2008. – 672 с.
10. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии / Елена Васильевна Сидоренко. – СПб.: Речь, 2003. – 350 с.

Поступила в редакцию 12.11.2009г.
sport2005@bk.ru